

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх
справ
Кафедра теорії та історії держави та права

ЗАТВЕРДЖЕНО

На засіданні кафедри
теорії та історії держави та права
протокол № 1 від 12.08.2024

Завідувач кафедри

Ігор ЛОГВИНЕНКО

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА (ОК.10)

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Кафедра	Кафедра теорії та історії держави та права (http://univd.edu.ua/uk/dir/1354/kafedra-teorii-ta-istorii-derzhavy-i-prava)		
Контактний телефон	+38 067 4972365 (роб.)		
E-mail	kaftdp1f@gmail.com		
ЛЕКТОР (ЛЕКТОРИ)			
		Лазарєв Віктор Вікторович, професор кафедри теорії та історії держави та права, кандидат юридичних наук, доцент E-mail: judge2101@gmail.com Лекційний потік: факультет № 1	
		Невзоров Ігор Львович професор кафедри теорії та історії держави та права, кандидат юридичних наук E-mail: nevzorov@ua.fm Лекційний потік: факультет № 2	
Назва освітньо-професійної програми	Право (Поліцейські) Law (Police Officers)		
Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)		
Галузь знань	08 Право		
Спеціальність	081 Право		

Статус дисципліни	Обов'язкових компонент освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (вивчається у 1, 2 семестрах)
Мета вивчення дисципліни	Засвоєння здобувачами вищої освіти основних теоретичних понять та категорій теорії держави і права, розуміння ними сутності таких явищ як держава і право, їхню роль у суспільному житті, закономірності побудови правової держави, формування у них високого рівня правової свідомості та правової культури, вміння тлумачити і правильно застосовувати нормативно-правові акти в практичній діяльності, грамотно оцінювати юридичні факти, засвоювати специфічну фахову термінологію, вільно орієнтуватися в сучасному правовому полі.
Завдання вивчення дисципліни	<p>Завдання вивчення дисципліни «Теорія держави та права» є пізнання та засвоєння здобувачами вищої освіти основних понять про державу та право, їх сутність, структуру та призначення у системі державотворення; вироблення компетенцій щодо аналізу та застосування отриманих знань; розвиток у здобувачів вищої освіти навиків самостійної творчої роботи при закріпленні теоретичних знань у ході вивчення дисципліни</p> <p>У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> – основи теоретико-правових положень, що стосуються виникнення, становлення, розвитку та функціонування держави і права; – основи юридичних понять і категорій; – соціальне призначення, місце і роль Національної поліції України у політичній системі і громадянському суспільстві; – правові основи тлумачення норм права; – особливості застосування правових приписів при виконанні своїх службових повноважень; – основні принципи законності та правопорядку у суспільстві; – форми і методи поширення правових знань серед населення; – форми та порядок надання правової допомоги громадянам;

	<p>вміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> – відтворювати основні поняття та категорії дисципліни; – використовувати засвоєні знання для правильного формулювання складних юридичних понять і категорій з подальшим їхнім використанням при вивченні галузевих дисциплін; – тлумачити норми права; – правильно застосовувати правові приписи при виконанні своїх службових повноважень; – давати правильну оцінку державно-правовим явищам, розуміти їхнє соціальне призначення, місце і роль у політичній системі і громадянському суспільстві; – знаходити оптимальні способи поширення правових знань серед населення, формувати у громадян повагу до права і закону; – опановувати нові знання та здобувати навички відповідно до змінених умов та нестандартних ситуацій – застосовувати базові наукові методи пізнання у своїй практичній діяльності.
Обсяг дисципліни в кредитах ECTS/годинах	<p>6 кредитів ECTS (загальний обсяг – 180 год.)</p> <p>З них:</p> <ul style="list-style-type: none"> - аудиторна робота: 90 год. - самостійна робота: 90 год.
Форми та види проведення навчальних занять	<p>Форма навчання – денна.</p> <p>Види навчальних занять:</p> <ul style="list-style-type: none"> - лекції: 44 год.; - семінарські заняття: 46 год.; - самостійна робота: 90 год.
Самостійна робота	Опрацювання рекомендованої літератури, підготовка тез доповідей до конференцій.
Індивідуальні завдання	Цільові виступи, доповіді
Необхідне обладнання	Мультимедійне обладнання (ноутбук, проектор), комп'ютерне забезпечення з виходом у мережу Інтернет.
Мова викладання	Українська
Контроль	<p>Методи контролю:</p> <ul style="list-style-type: none"> - усний та письмовий (опитування на семінарських заняттях; участь в дискусіях, цільові виступи, виконання самостійних робіт); - тестовий.

	<p>Форми контролю:</p> <ul style="list-style-type: none"> - поточний (опитування, тестування); <p>Критерії оцінки поточного контролю викладач повідомляє на першому занятті та перед кожними оцінюванням.</p> <ul style="list-style-type: none"> - проміжний (опитування); - підсумковий (екзамен).
Загальні компетентності (ЗК)	<p>ЗК 2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.</p> <p>ЗК 3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.</p> <p>ЗК 11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.</p> <p>ЗК 12. Здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.</p> <p>ЗК 13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.</p> <p>ЗК 14. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.</p>
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності у галузі права (СК)	<p>СК 1. Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві.</p> <p>СК 3. Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи.</p> <p>СК 4. Здатність застосовувати Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, а також прецедентну практику Європейського суду з прав людини.</p> <p>СК 7. Здатність застосовувати норми та інститути права, щонайменше з таких галузей, як: конституційне право, адміністративне право і</p>

	<p>адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, трудове право, кримінальне і кримінальне процесуальне право.</p> <p>СК 12. Здатність аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції.</p> <p>СК 13. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ.</p>
ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗА ТЕМАМИ	
<p>Тема 1. Теорія держави та права як наука та навчальна дисципліна.</p> <p>Предмет теорії держави та права як гуманітарної науки та навчальної дисципліни. Місце теорії держави та права в системі гуманітарних наук та навчальних дисциплін. Теорія держави та права в системі інших юридичних наук та навчальних дисциплін. Зв'язок теорії держави і права та юридичної практики. Методологія теорії держави та права. Прийоми та засоби дослідження у пізнанні державно-правових явищ. Логічні прийоми загальнотеоретичного пізнання держави і права (аналіз, синтез, індукція, дедукція тощо). Функції теорії держави та права. Методологічна, гносеологічна, евристична, онтологічна, прогностична, ідеологічна, політична та інші функції теорії держави і права. Напрямки розвитку науки теорія держави і права.</p>	
<p>Тема 2. Походження держави. Держава. Типологія держав.</p> <p>Організація влади у первісному суспільстві. Особливості внутрішньої структури первісного суспільства. Специфіка виникнення європейських держав. Особливості виникнення східних держав. Відмінність влади первісного суспільства від публічної влади в державі. Наукові концепції (теорії) виникнення держави. Патріархальна, теологічна, договірна, насилля, психологічна, органічна, історико-матеріалістична тощо. Нетрадиційні теорії походження держави. Іригаційна, криміногенна, космологічна тощо. Загальні тенденції та закономірності виникнення держав. Виникнення права. Відмінність права від соціальних норм первісного ладу. Поняття держави та її основні ознаки. Внутрішня і зовнішня сторони суверенітету як ознаки держави. Національний суверенітет і право націй на самовизначення. Основні теорії розвитку держави. Елітарна, технократична, плюралістичної демократії, конвергенції та ін. Типологія держав. Цивілізаційний та формаційний підходи до типології держави. Особливості держав у межах одного типу. Характеристика особливостей держав рабовласницького, феодального, буржуазного соціалістичного та постсоціалістичного суспільства. Сутність держави та її еволюція у процесі історичного розвитку та функціонування. Держава соціально-демократичної орієнтації.</p>	
<p>Тема 3. Демократична, правова, соціальна держава.</p> <p>Поняття та основні ознаки правової держави. Принцип розподілу державної влади на виконавчу, законодавчу і судову. Демократична держава. Демократизація громадського і державного життя. Поняття і роль опозиції в парламенті і громадянському суспільстві. Правова держава. Принцип верховенства права і відповідності йому закону. Взаємна відповідальність держави і людини. Соціальна держава. Державна політика соціальної безпеки. Державна влада і забезпечення</p>	

соціальної злагоди у суспільстві.

Тема 4. Форма держави.

Поняття форми держави. Її структура та основні риси. Форми державного устрою. Унітарна держава, її основні ознаки. Автономія в унітарній державі. Особливості України як унітарної держави. Федеративна держава, принципи її утворення та правова основа. Взаємовідношення між федеральними органами державної влади і органами влади суб'єктів федерації. Види федерацій. Конфедерація: поняття та ознаки. Історична доля конфедерації. Співдружність держав (регіональні, економічні, політичні, військові та інші союзи, асоціації, об'єднання тощо), їх відміна від унітарної та федеративної держави. Форма правління. Особливості класифікації форм державного правління. Види монархічних форм правління. Сучасні види монархії. Особливості абсолютних та обмежених монархій. Види республіканських форм правління (управління) (парламентська, президентська, змішана республіка), критерії їх розрізнення. Форма правління в Україні. Державний (політичний) режим: поняття, види. Демократичний політичний режим: поняття, різновиди, основні ознаки. Сутність народовладдя. Основні форми та інститути демократії. Антидемократичний режим: поняття, основні ознаки, різновиди. Тоталітарна та авторитарна форми державного політичного режиму.

Тема 5. Механізм та функції держави.

Поняття механізму держави. Державні органи, установи, підприємства і організації, їх місце і роль у механізмі держави. Державна служба. Посадові особи: поняття, класифікація. Поняття та класифікація функцій держави. Правові форми здійснення державою своїх функцій. Правотворча, правозастосовна, судова, контрольно-наглядова та установча правові форми діяльності держави.

Тема 6. Влада. Державна влада. Теорія поділу влади.

Поняття влади. Види влади у суспільстві. Публічна влада. Корпоративна влада. Влада засобів масової інформації. Політична влада. Поняття державної влади. Ознаки державної влади. Співвідношення державної влади і держави.

Теорія поділу влади (поділу влад). Реалізація теорії поділу влади в сучасних державах. Поняття системи «стримувань і противаг». Основні цілі системи «стримувань і противаг».

Тема 7. Громадянське суспільство.

Поняття громадянського суспільства та його основні ознаки. Умови формування громадянського суспільства. Сутність громадянського суспільства як фундаменту формування правової державності. Взаємодія громадянського суспільства і держави. Поняття, структура та сутність політичної системи. Місце держави в політичній системі суспільства. Державна влада, політичні партії, комерційні і некомерційні об'єднання громадян, правова основа їх взаємодії.

Тема 8. Поняття права.

Об'єктивне (позитивне) право та його ознаки. Цінність права. Нормативність, системність, формальна визначеність, вольовий характер, загальна обов'язковість, гарантованість державою. Об'єктивне та суб'єктивне право. Природне та позитивне право. Соціальна справедливість, свобода та їх міра як сутність права.

Соціальне призначення та функції права. Загально-соціальні (виховна, інформаційна, орієнтаційна, оцінювальна) та спеціально-соціальні (юридичні) функції права (регулятивні – статична та динамічна, охоронна). Право, політика, економіка. Взаємовплив права і економіки. Правові форми економічних відносин. Роль права у стимулюванні розвитку нових економічних відносин. Взаємовплив права і політики. Право як основа та форма (засіб) здійснення політики держави. Роль політики у визначенні змісту і напрямків правового регулювання. Право та демократія. Правове регулювання форм та інститутів демократії. Роль права у розвитку демократії як засобу здійснення народовладдя. Принципи в праві: поняття та класифікація. Загальноправові та міжгалузеві принципи. Принципи верховенства права в суспільстві і державі. Право та закон, їх співвідношення. Втілення загальнолюдських цінностей в загальноправових принципах права. Роль принципів права у правотворчості, та правозастосуванні. Спадкоємство в праві.

Тема 9. Норма права.

Поняття норми права та її основні ознаки. Загальний характер та формальна визначеність норми права, загальна обов'язковість, примусовість, невизначеність адресату. Види норм права. Регулятивні і правоохоронні норми права. Дозволяючи (уповноважуючи), зобов'язуючи, забороняючи норми права. Матеріальні й процесуальні норми права: їх взаємозв'язок і відмінність. Класифікація норм права за рівнем їх нормативності: норми-цілі, норми-дефініції, норми-принципи та ін. Колізійні норми. Значення класифікації норм права для їх ефективної реалізації. Структура норми права. Гіпотеза, диспозиція, санкція (прості, складні, абсолютно та відносно визначені). Структура регулятивних та правоохоронних норм права. Способи викладу правових норм у статтях нормативно-правових актів (пряма, посилкова і бланкетна, казуїстична, абстрактна). Співвідношення норми права та статті нормативно-правового акту.

Тема 10. Джерела права.

Поняття форми (джерела) права та її значення в правовому регулюванні суспільних відносин. Основні історичні форми права: поняття, види. Правовий (судовий, адміністративний) прецедент. Прецеденти Європейського Суду з прав людини та його місце в правовій системі України. Правовий звичай: основні ознаки та особливості. Нормативно-правові договори: міжнародні, типові, а також інші (господарські, страхування тощо). Правова доктрина (положення юридичної науки, наукові коментарі до текстів законодавства тощо). Поняття правового (юридичного) акту. Види правових актів. Нормативно-правовий акт: поняття та ознаки. Закон як акт вищої юридичної сили. Класифікація законів в Україні. Конституція держави – основа правової системи суспільства. Закон у вузькому та поширеному сенсах. Співвідношення права та верховенства закону. Система підзаконних нормативно-правових актів. Нормативно-правові акти глави (президента) держави. Правові акти уряду (Кабінету Міністрів України). Юридичні акти міністерств та центральних відомств, їх види та юридична природа. Нормативно-правові акти місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Локальні нормативні акти (підприємств, установ, організацій). Акти Конституційного Суду України, їх юридична природа. Рішення Європейського суду з прав людини. Чинність нормативно-правових актів: у часі

(вступ в силу та припинення дії нормативно-правового акту), пряма, зворотня і переживаюча; у просторі (територіальний та між територіальний принципи); чинність нормативно-правових актів за колом осіб.

Тема 11. Система права та система законодавства.

Поняття і структура правової системи. Система права та правова система, їх співвідношення. Поняття, основні ознаки і структура системи права. Галузь права. Загальна характеристика галузей права в Україні. Інститут права (суміжні інститути права). Предмет і метод правового регулювання як підстави розподілу норм права по галузях. Публічне та приватне право. Матеріальне і процесуальне право. Правовий режим: поняття та види. Правовий режим воєнного стану: порядок введення, припинення та скасування. Органи влади в умовах воєнного стану. Система законодавства: поняття, основні риси та структура. Співвідношення системи права та системи законодавства. Міжнародне право та його пріоритет над національним правом (законодавством) згідно з Конституцією України. Систематизація нормативно-правових актів (законодавства): поняття, принципи, форми. Кодифікація, інкорпорація та облік законодавства. Звід законів, систематичне зібрання законодавства тощо. Кодифікація законодавства в Україні, її головні напрямки та форми.

Тема 12. Правотворчість.

Поняття і основні ознаки правотворчості (організаційно-методичний аспект, інтелектуальна та волева сторони, фінансове та матеріальне-технічне забезпечення). Принципи правотворчої діяльності в Україні. Правотворча діяльність. Планування правотворчої діяльності. Підготовка проекту нормативно правового акту. Техніка нормопроекування. Структура нормативно-правового акта. Вимоги до змісту нормативно-правового акта. Мова та стиль нормативно-правового акта. Розгляд та прийняття (видання) проекту нормативно-правового акта. Доведення нормативно-правового акта до відома населення та набуття ним чинності. Державна реєстрація підзаконних нормативно-правових актів. Облік нормативно-правових актів. Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів. Дія нормативно-правового акта. Дія нормативно-правового акта у часі. Пряма дія нормативно-правового акта у часі. Зворотна дія нормативно-правового акта у часі. Припинення дії нормативно-правового акта або окремого його структурного елемента. Втрата чинності нормативно-правовим актом або окремим його структурним елементом. Скасування підзаконного нормативно-правового акта або окремого його структурного елемента. Дія нормативно-правового акта в просторі. Дія нормативно-правового акта за колом суб'єктів.

Тема 13. Правові відносини.

Поняття та основні ознаки правових відносин. Правові відносини як форма існування й реалізації прав та обов'язків. Норми права та правові відносини. Склад (структура) правових відносин. Матеріальні та юридичні аспекти змісту правовідносин. Основні елементи складу правовідносин: суб'єкти, зміст (юридичний, фактичний), об'єкти, юридичні факти. Суб'єктивне право: поняття, ознаки. Правомочність як структурний елемент (вид) суб'єктивного права. Юридичний обов'язок: поняття, ознаки, види. Повноваження. Юридична відповідальність. Суб'єкти правовідносин. Правосуб'єктність фізичних осіб.

Правоздатність. Дієздатність. Деліктоздатність. Правосуб'єктність юридичних осіб. Публічні (некомерційні) і приватні (комерційні) юридичні особи. Поняття та ознаки юридичної особи. Об'єднання та соціальні спільності як суб'єкти правових відносин. Держава як суб'єкт правових відносин (адміністративних, цивільних, міжнародних та ін.). Об'єкти правових відносин: поняття та ознаки. Види об'єктів правових відносин: їх поняття та види згідно законодавства України. Особливості правового режиму окремих об'єктів правових відносин (земля, корисні копалини, радіаційні речовини тощо). Юридичні факти: поняття та ознаки. Класифікація юридичних фактів. Види юридичних фактів за правовими наслідками: правостворюючі, правозмінюючі, правоприпиняючі. Види юридичних фактів за вольовою ознакою: юридичні дії, події, стани. Поняття та види правових презумпцій.

Тема 14. Тлумачення норм права.

Поняття тлумачення норм права, його основні риси. З'ясування та роз'яснення змісту юридичних норм (їх окремих елементів). Класифікація тлумачення норм права. Види тлумачення юридичних норм за суб'єктом. Офіційне тлумачення юридичних норм та його види (легальне, автентичне). Юридична природа (наслідків) офіційного тлумачення правових норм, його обов'язковість в правозастосуванні. Неофіційне тлумачення норм права, його основні риси та види. Доктринальне тлумачення правових норм та його значення для правозастосування (науково-практичні коментарі, дослідження права: дисертації, статті, монографії тощо). Професійне та побутове тлумачення норм права. Види тлумачення норм права за обсягом: буквальне, поширювальне (розширене) та обмежувальне тлумачення. Їхнє значення для правильного, обґрунтованого та законного прийняття юридичного рішення (акту). Нормативне та казуальне тлумачення правових норм (за результатом). Засоби тлумачення норм права, поняття та основні риси. Граматичне (філологічне, семантичне, лінгвістичне) тлумачення норм права. Логічне, історичне, телеологічне та наукове тлумачення правових норм. Акти тлумачення права (інтерпретаційні), їх види та юридичні властивості.

Тема 15. Правовий статус людини і громадянина.

Поняття: людина, особистість, індивід, громадянин. Права людини. Свободи людини. Основні етапи історичного розвитку прав і свобод людини. Система гарантій прав і свобод людини. Юридичні гарантії. Юридичні обов'язки. Поняття правового статусу громадянина. Структура правового статусу громадянина. Правосуб'єктність як елемент правового статусу громадянина. Права і обов'язки як елемент правового статусу громадянина. Свободи як елемент правового статусу громадянина. Законні інтереси як елемент правового статусу громадянина. Юридична відповідальність як елемент правового статусу громадянина. Поняття прав людини. Ознаки прав людини. Види прав людини. Покоління прав людини. Прецеденти Європейського суду з прав людини і їх застосування в Україні. Гендерна рівність. Права дитини. Права і свободи людини за Конституцією України. Роль правоохоронних органів у забезпеченні прав і свобод людини і громадянина. Права і свободи громадян в умовах воєнного стану.

Тема 16. Правова поведінка та правопорушення.

Поняття та ознаки правомірної поведінки. Співвідношення права та

поведінки (вчинку, діяльності). Воля, свідомість, інтелектуальні якості особи та правомірна поведінка. Особливості структури (складу) правомірної поведінки. Об'єктивна та суб'єктивна сторони правомірної поведінки. Мотивація правомірної поведінки. Типи правомірної поведінки. Позитивна відповідальність. Маргінальна та конформістська поведінка, умови та причини їх існування у сучасному суспільстві. Визначення та ознаки правопорушення. Склад правопорушення. Суб'єкт правопорушення та його особливості у різних галузях (інститутах) права. Об'єктивна сторона правопорушення, її ознаки. Причинний зв'язок між правопорушенням та його наслідками. Суб'єктивна сторона правопорушення: вина, її форми - навмисність та необережність. Правомірне заподіяння шкоди. Причини та природа правопорушень. Причини злочинності, її основні форми. Методи та форми боротьби зі злочинністю в Україні. Антикорупційне законодавство. Протидія корупції. Корупція як негативне соціально-правове явище. Транснаціональна корупція.

Тема 17. Юридична відповідальність.

Поняття та ознаки юридичної відповідальності. (Нормативні та фактичні підстави, правозастосовний акт). Види, функції та принципи юридичної відповідальності за законодавством України. Виключення, обмеження та звільнення від юридичної відповідальності. Юридична відповідальність та права людини. Презумпція невинуватості як гарантія прав людини та громадянина.

Тема 18. Реалізація права.

Поняття та основні ознаки реалізації права. Форми безпосередньої реалізації права: використання, виконання, дотримання. Застосування юридичних норм як правова форма діяльності держави: поняття, ознаки. Застосування права як виду індивідуального (піднормативного) регулювання. Підстави застосування юридичних норм. Правозастосовний процес та його основні стадії. Правова оцінка та кваліфікація фактичних обставин. Основні вимоги правильного застосування норм права. Достовірність та точність норми права, що застосовується. Акт застосування права: поняття і ознаки. Види актів застосування права за юридичними наслідками, за формою зовнішнього прояву (письмовий, усний, конклюдентний). Відмінність актів застосування права від нормативно-правових актів. Правозастосовна техніка. Особливості та основні вимоги до правозастосовної техніки. Юридична термінологія та принципи її використання в правозастосовній діяльності. Прогалини у праві. Аналогія закону, аналогія права та субсидіарне застосування. Шляхи подолання та усунення прогалин у праві.

Тема 19. Правова свідомість і правова культура.

Поняття та основні риси правової свідомості. Структура правової свідомості та її елементи. Функції правосвідомості. Види правової свідомості: теоретична, професійна, побутова. Вплив правосвідомості на законотворчу та правозастосовальну діяльність. Деформація правосвідомості (правовий нігілізм, правовий ідеалізм). Витоки та причини правового нігілізму. Напрямки, засоби та форми його подолання в Україні. Правова культура: її сутність та основні риси. Роль правової культури у формуванні громадянського суспільства та правової держави. Правова культура у законодавчій та правозастосовчій діяльності. Правова культура посадової особи та громадянина. Співвідношення правової та політичної

культури. Професійна правова культура: особливості та основні вимоги. Поняття правового виховання та його механізми.

Тема 20. Законність, правопорядок і дисципліна.

Поняття та соціальна сутність законності. Законність як принцип життя громадянського суспільства. Режим законності у правовій державі. Основні принципи та вимоги законності. Законність та дисципліна. Поняття гарантій законності. Система гарантій законності. Соціальні та ідеологічні гарантії законності. Юридичні гарантії законності: поняття та їх класифікація. Конституційне забезпечення законності. Гарантії законності в умовах воєнного стану. Поняття та значення правопорядку в демократичній державі. Суспільний та правовий порядок: загальне та особливе. Співвідношення правопорядку з законністю та демократією. Основні напрямки із забезпечення законності і правопорядку в Україні. Шляхи та заходи зміцнення законності та правопорядку. Теорія законності та юридична практика.

Тема 21. Юридичний процес.

Генетичні та логічні витоки теорії юридичного процесу як комплексної системи. Конституційні основи співвідношення традиційних (кримінальний, цивільний, адміністративний) та нетрадиційних (установчий, правотворчий, правозастосовчий, судовий, контрольний тощо) юридичних процесів в правовій системі України. Процесуальна форма як специфічна юридична конструкція. Процесуальні впровадження та їх склад. Поняття та основні різновиди стадій юридичного процесу. Процесуальний режим, його основні структурні елементи. Принципи юридичного процесу, основні засоби їх реалізації. Процесуальне право в системі права України. Норми процесуального права, їх особливості та структура. Процесуальні документи; система, структура та функції. Процесуальні правовідносини: склад та їх співвідношення з матеріальними.

Тема 22. Правова система суспільства.

Система романо-германського права та її структура. Приватне і публічне право. Особливості норм романо-германського права. Система форм (джерел) права у країнах романо-германської правової сім'ї. Закон в системі джерел континентального права. Роль судової практики у країнах романо-германської правової сім'ї. Правова доктрина. Загальні принципи права. Звичай: його роль та взаємодія з іншими джерелами права. Особливий характер соціалістичного права. Англосаксонська (англо-американська) сім'я правових систем. Система форм (джерел) англійського права. Судовий прецедент, його ознаки і співвідношення з іншими формами права. Структура судового прецеденту. Ratio decidendi (підстава для вирішення). Obiter dictum (висловлення). Делеговане законодавство. Правовий звичай. Правова доктрина. Юридична термінологія англійського права. Розвиток і функціонування права США. Роль Верховного Суду США в американській правовій системі. Загальні та особливі риси англійської та американської правових систем. Загальна характеристика інших країн англо-американської правової сім'ї. Загальна характеристика релігійних правових систем. Мусульманська правова система. Особливості виникнення та розвитку мусульманського права. Шаріат. Сунітські та шіїтські школи мусульманського права. Особливості норм мусульманського права. Система форм (джерел) мусульманського права. Коран,

сунна, іджма, кийяс. Релігійно-правова доктрина. Судове право і закон. Структура мусульманського права. Тенденції розвитку мусульманського права у сучасних правових системах. Індуське право. Юдейське право. Змішані правові системи. Вплив процесів колонізації на формування національних правових систем. Процеси глобалізації, їх вплив на розвиток правових систем сучасності. Напрямки і засоби зближення та взаємовпливу правових систем.

Результати навчання

РН. 2. Знати та розуміти міжнародні стандарти прав людини, положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практику Європейського суду з прав людини.

РН. 3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

РН. 5. Давати короткий правовий висновок щодо окремих фактичних обставин з достатньою обґрунтованістю.

РН. 6. Оцінювати недоліки і переваги певних правових аргументів, аналізуючи відому проблему.

РН. 18. Застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.

РН. 19. Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.

РН. 20. Виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки.

Критерії оцінювання результатів навчання

Підсумкові бали з навчальної дисципліни визначаються як сума балів, отриманих здобувачем протягом семестру та балів, набраних на підсумковому контролі (заліку).

Підсумкові бали навчальної дисципліни 100 балів ECTS= Загальна кількість балів (перед підсумковим контролем 50 балів ECTS) + Кількість балів за підсумковим контролем 50 балів ECTS

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
97-100	Відмінно («зараховано»)	А	«Відмінно» – теоретичний зміст курсу освоєний цілком, необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання виконані в повному обсязі, відмінна робота без помилок або з однією незначною помилкою.
94-96			
90-93			
85-89	Добре («зараховано»)	В	«Дуже добре» – теоретичний зміст курсу освоєний цілком, необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання виконані, якість виконання більшості з них оцінено числом балів, близьким до максимального, робота з двома – трьома незначними помилками.
80-84			
75-79		С	«Добре» – теоретичний зміст курсу освоєний цілком, практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання виконані, якість виконання жодного з них не оцінено мінімальним числом балів, деякі види завдань виконані з помилками, робота з декількома незначними помилками, або з однією – двома значними помилками.
70 – 74	Задовільно («зараховано»)	D	«Задовільно» – теоретичний зміст курсу освоєний не повністю, але прогалини не мають істотного характеру, необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою навчання навчальних завдань виконано, деякі з виконаних завдань, містять помилки, робота з трьома значними помилками.
65 – 69			

60 – 64		E	«Достатньо» – теоретичний зміст курсу освоєний частково, деякі практичні навички роботи не сформовані, частина передбачених програмою навчання навчальних завдань не виконані, або якість виконання деяких з них оцінено числом балів, близьким до мінімального, робота, що задовольняє мінімуму критеріїв оцінки.
40 – 59	Незадовільно («не заоховано»)	F X	«Умовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу освоєний частково, необхідні практичні навички роботи не сформовані, більшість передбачених програм навчання, навчальних завдань не виконано, або якість їхнього виконання оцінено числом балів, близьким до мінімального; при додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань (з можливістю повторного складання), робота, що потребує доробки.
21 – 40			
1–20		F	«Безумовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу не освоєно, необхідні практичні навички роботи не сформовані, всі виконані навчальні завдання містять грубі помилки, додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не приведе до значимого підвищення якості виконання навчальних завдань, робота, що потребу повної переробки.
Перелік питань, що виносяться на підсумковий конт оль			
1. Наука «теорія держави та права», її предмет, методологія пізнання, функції, місце в системі юридичних наук. 2. Первісний лад: структура, організація соціальної влади. 3. Основні теорії виникнення держави. 4. Поняття держави, її основні ознаки. 5. Влада, її поняття, види у суспільстві. Державна влада: поняття, ознаки, співвідношення державної влади і держави. 6. Сутність держави. 7. Тип держави. Формаційний та цивілізаційний підходи до його визначення. 8. Функції держави: поняття, види, правові форми здійснення. 9. Поняття і ознаки громадянського суспільства. Співвідношення громадянського суспільства і держави. 10. Політична система суспільства: поняття, структура. 11. Держава у політичній системі суспільства, її взаємодія з політичними			

партіями та іншими об'єднаннями громадян.

12. Поняття державного суверенітету, його співвідношення з суверенітетом народу і суверенітетом нації. Україна як суверенна держава.

13. Поняття та ознаки демократичної держави. Україна як демократична держава.

14. Форми демократії. Референдум в Україні: поняття, види, юридична природа.

15. Поняття та ознаки соціальної держави. Україна як соціальна держава.

16. Поняття та ознаки правової держави. Україна як правова держава.

17. Форма держави: поняття, структура. Форма державного правління: поняття, види.

18. Республіка як форма державного правління: поняття, види. Особливості республіканського правління в Україні.

19. Форма державного устрою: поняття, види. Державний устрій України.

20. Унітарна і федеративна держава: поняття, ознаки, види.

21. Поняття та основні види державного (політичного) режиму. Політичний режим в Україні.

22. Механізм держави: поняття, ознаки, структура.

23. Орган держави: поняття, ознаки, компетенція. Класифікація державних органів.

24. Державні органи, передбачені Конституцією України.

25. Державне управління: поняття, суб'єкти.

26. Місцеве самоврядування в Україні: поняття, суб'єкти.

27. Державна служба: поняття, ознаки, види.

28. Державний контроль: поняття, основні види.

29. Поняття та основні види державного примусу.

30. Теорія розподілу влад, її реалізація в сучасних країнах світу.

31. Загальна характеристика органів законодавчої, виконавчої та судової влади.

32. Система «стримувань та противаг»: поняття, основні цілі, втілення в Україні відповідно до положень її Основного Закону

33. Соціальні норми у первісному ладі. Виникнення права.

34. Поняття об'єктивного і суб'єктивного права, їх співвідношення.

35. Основні правомірні способи захисту суб'єктивних прав.

36. Основні теорії права та сучасні підходи до праворозуміння.

37. Функції права: поняття, види.

38. Соціальна цінність права. Співвідношення права і закону.

39. Принципи права: поняття, види, значення в юридичній діяльності.

40. Принцип верховенства права.

41. Співвідношення національного і міжнародного права.

42. Право і політика. Правова політика.

43. Право і економіка.

44. Права людини: поняття, ознаки, види. Теорія трьох поколінь прав людини.

45. Права і свободи громадян в умовах воєнного стану.

46. Гарантії прав, свобод людини та громадянина: поняття, види.
47. Правовий статус громадянина : поняття, структура, види.
48. Законний інтерес як правова категорія: поняття, види, співвідношення з суб'єктивними правами та юридичними обов'язками.
49. Поняття правової системи суспільства. Основні типи правових систем світу, їх загальна характеристика. Місце правової системи України в типології правових систем.
50. Система права: поняття, структура. Поняття галузі та інституту права. Критерії(підстави) розподілу норм права по галузям права.
51. Публічне і приватне право.
52. Правовий режим: поняття та види.
53. Система законодавства: поняття, структура. Співвідношення системи законодавства і системи права.
54. Вертикальна структура системи законодавства України.
55. Поняття і форми систематизації законодавства.
56. Соціальні норми: поняття, види.
57. Співвідношення норм права і норм моралі.
58. Значення норм моралі для правотворчості та реалізації права.
59. Право і технічні норми.
60. Право і корпоративні норми.
61. Право і релігійні норми.
62. Норми права: поняття, ознаки.
63. Структура норми права. Види структурних елементів норм права.
64. Види норм права за рівнем правового регулювання та юридичною силою .
65. Види норм права за методом правового регулювання та характером диспозиції.
66. Види норм права за функцією в правовому регулюванні, дією в часі, на коло суб'єктів, сферою територіальної дії.
67. Спеціалізовані норми права, їх види.
68. Способи викладення норм права в статтях нормативно-правових актів.
69. Норма права і стаття закону, їх співвідношення.
70. Поняття правотворчості, її функції та основні принципи. Співвідношення понять «правотворчість» і «правоутворення».
71. Стадії та види правотворчості.
72. Оприлюднення актів парламенту, глави держави, уряду в Україні та строки набрання ними чинності.
73. Нормативно-правовий акт: поняття, ознаки. Поняття юридичної сили нормативно-правового акту, їх види за юридичною силою.
74. Закон: поняття, ознаки, види.
75. Конституція: поняття, сутність, види. Конституція України.
76. Підзаконні нормативно-правові акти: поняття, класифікація.
77. Дія нормативно-правових актів у часі.
78. Дія нормативно-правових актів у просторі та щодо кола осіб.
79. Поняття «законодавство». Тлумачення терміна «законодавство»

Конституційним Судом України.

80. Юридична колізія: поняття, види, способи вирішення. Колізійні норми права.

81. Укази Президента України, їх види, юридична сила. Інститут контрасигнації.

82. Підзаконні нормативні акти місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні.

83. Відомчі та локальні нормативні акти.

84. Тлумачення норм права: поняття, причини, мета, способи.

85. Буквальне, розширювальне, обмежувальне тлумачення норм права.

86. Офіційне та неофіційне тлумачення норм права: поняття, види.

87. Акти офіційного тлумачення норм права: поняття, види.

88. Форми (джерела) права: поняття та види. Багатозначність терміна «джерело права».

89. Нормативно-правовий договір як джерело права. Міжнародно-правові договори: поняття, види, місце в системі законодавства України.

90. Судовий прецедент як джерело права. Прецеденти Європейського суду з прав людини, їх значення для правової системи України.

91. Поняття реалізації норм права. Поняття та основні форми безпосередньої реалізації норм права.

92. Застосування норм права: поняття, ознаки.

93. Основні стадії застосування норм права.

94. Акт застосування норм права: поняття, ознаки, види.

95. Співвідношення нормативно-правового акту, акту тлумачення і акту застосування норм права.

96. Прогалини у праві: поняття, засоби їх подолання.

97. Правовідносини: поняття, основні ознаки, види.

98. Взаємозв'язок норми права і правового відношення.

99. Склад (структура) правовідносин.

100. Суб'єктивні права та юридичні обов'язки: поняття, структура.

101. Суб'єкти правовідносин, їх види. Держава як суб'єкт правовідносин.

102. Юридична особа: поняття, ознаки, види.

103. Правосуб'єктність фізичних і юридичних осіб: поняття, склад.

104. Поняття та види об'єктів правовідносин.

105. Юридичні факти: поняття і класифікація. Фактичний склад.

106. Правомірна поведінка: поняття, ознаки, види.

107. Правопорушення: поняття, ознаки, види.

108. Зловживання правом: поняття, ознаки, види.

109. Склад правопорушення: поняття, структура.

110. Юридична відповідальність: поняття, ознаки.

111. Види і принципи юридичної відповідальності.

112. Співвідношення суб'єкта правопорушення та суб'єкта юридичної відповідальності.

113. Правосвідомість: поняття, ознаки, структура, види.

114. Роль правосвідомості в правотворчості і реалізації права.

115.	Правова культура особи і суспільства: поняття, структура.
116.	Деформація правосвідомості: поняття, основні види. Правовий нігілізм.
117.	Поняття законності та правопорядку, їх співвідношення.
118.	Поняття, види, способи і типи правового регулювання.
119.	Механізм правового регулювання, його елементи і стадії.
120.	Юридична техніка: поняття, структура.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна та наукова література:

Основна:

1. [Теорія держави та права : навч. посіб. / за заг. ред. С. Д. Гусарєва. Київ : 7БЦ, 2022. 472 с.](#)
2. [Теорія держави і права : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.](#)
3. [Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г., Тицька Я. О., Атаманова Н. В., Арабаджи Н. Б. Теорія держави і права : навчальний посібник. Одеса : Міжнародний гуманітарний ун-т, 2021. 193 с.](#)
4. [Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права : навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 268 с.](#)
5. [Бурдін М. Ю., Логвиненко І. А., Лазарєв В. В. Теорія держави та права у визначеннях та схемах : довідник. Харків : ХНУВС, 2021. 108 с.](#)

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. [Алексєєв В. М., Липовська Н. А. Взаємовідносини держави та суспільства : навч. посіб. Дніпро : ГРАНІ, 2019. 172 с.](#)
2. [Кельман М. С., Стратонов В. М. Загальна теорія права : підручник. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 742 с.](#)
3. [Лісовська Ю. П., Лісовський П. М., Подоляка С. А. Правова держава : історія, теорія, методологія : навч. посіб. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2018. 348 с.](#)
4. [Попова О. В. Нормотворчий процес та правозастосування : навчальний посібник. Київ : НУБіП України, 2022. 168 с.](#)
5. [Уварова О. О. Права жінок та гендерна рівність : навчальний посібник. Київ : ФОП Голембовська О. О., 2018. 204 с.](#)

Нормативно-правові акти:

1. [Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.](#)
2. [Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.](#)
3. [Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>.](#)
4. [Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р.](#)

№ 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

5. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 р. № 3354-IX.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>.

Інформаційні ресурси в інтернеті:

1. Офіційний веб-портал парламенту України «Законодавство України».
URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL:
<https://www.president.gov.ua>.

3. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua>.

4. Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України. URL:
<http://mvs.gov.ua>.

5. Офіційний веб-сайт Національної поліції. URL: <https://www.npu.gov.ua>.